

Recenzii

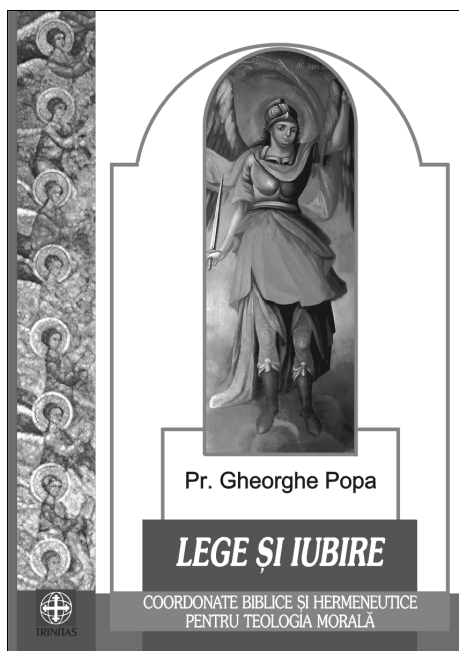
Lege și iubire. Coordonate biblice și hermeneutice pentru teologia morală, de Pr. Gheorghe Popa, Editura TRINITAS, Iași, 2002, 150 p.

Noua carte a Părintelui Profesor Dr. Gheorghe Popa, conferențiar al Facultății de Teologie Ortodoxă „Dimitrie Stăniloae” din Iași și prodecan al aceleiași instituții aduce o nouă perspectivă a interpretării teologice contemporane.

Cititorul de teologie sau intelectualul cu preocupări spirituale poate găsi în această carte un studiu aprofundat asupra coordonatelor biblice și hermeneutice pentru teologia morală.

În ultimii ani, teologia ortodoxă de pretutindeni a fost acuzată de evitarea unei hermeneutici critice și de cantonarea într-un idealism interpretativ fără o analiză profundă a resorturilor istorice și culturale ale *kerigmei* eclesiale. Mai mult decât atât, se avansează ideea că Biserica, fără o capitulare totală în fața mijloacelor tehnologice ori măcar științifice de investigație, devine o simplă societate spirituală obsoletă și fără identitate în contemporaneitate. Avântul „metodei” istorico-critice în Occident este dublat de o încercare de epurare a „tainei” din Biserică. În același timp însă, omul asediat de secularizare și de agresiunile vizuale și materiale caută Biserica ca spațiu mistic, „altfel”, ca „încăpere tainică a lui Dumnezeu” nu doar ca amvon de predare a dogmei și exegezei.

În acest context se înscrie cartea de față. Autorul analizează teologic câteva din punctele critice ale istoriei mântuirii, aprofundând învățătura Părinților, dar într-un spirit care răspunde întrebărilor lumii de azi.

Întru început suntem întâmpinați de o analiză a *temeiurilor biblice ale ordinii*

morale. Referatul creației și căderea în păcat sunt interpretate din perspectivă morală ca instituire a ordinii dumnezeiești în făpturi și respectiv ca o dezordine a firii și ieșire din comuniunea iubitoare a lui Dumnezeu. Remarcăm exegeza mistagologică de factură patristică prin care referatul diegetic al Scripturii devine pentru omul credincios o realitate interioară a făpturii lucrătoare. Astfel „în ziua a 7-a Dumnezeu *Se odihnește* în sufletul omului, iar omul își începe propria lucrare în comuniune cu Dumnezeu” (p. 18). Timpul e răscumpărat și transfigurat prin această odihnă a lui Dumnezeu în omul purtător de timp. Ziua a 7-a, a odihnei dumnezeiești: „este ziua în care ritmul cosmic al timpului dobândește o altă semnificație, devenind timp liturgic, timp rostitor al unei alte ordini în existența creată, ordinea lui „a fi” în comuniune cu Dumnezeu Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt” (p. 18).

Autorul deschide noi perspective teologiei creației văzute ca dar și a lucrării lui Dumnezeu ca dăruire care culminează în jertfa mântuitoare a Cuvântului: „întreaga creație se deschide și se oferă ca dar, ca mediu al împlinirii omului, iar omul o sfințește, o transformă și o umanizează, în măsura în care și el se deschide și se dăruie lui Dumnezeu” (p. 18). În acest context, al teologiei darului, se analizează antropologic relația dintre identitate și alteritate (p. 19) în termenii hermeneuticii patristice în care mintea este „icoana Logosului lui Dumnezeu”, iar inima e „simbolul creației sale”. Între aceste două centre de sens și lucrare umană se desfășoară o tensiune și o relație nupțială, care fundamentează vocația și echilibrul persoanei ca întreg unic.

Este realizată o integrare a cosmosului în om, care asumă și transfigurează lumea. În acest sens, întreaga istorie a umanității poate fi circumscrisă duhovnicește în viața fiecărei persoane în care

mintea și inima (principiile masculin și feminin) își consumă cununia mistică. Acest fel de abordare a istoriei ca mod al existenței personale a creaturii este prezent la toți misticii Bisericii dreptmăritoare, începând cu Sfântul Apostol Pavel și culminând cu Sfântul Grigorie de Nyssa și cu Sf. Maxim Mărturisitorul. După aceștia „binele se identifică cu lumina interioară a ființei în comuniune cu Dumnezeu” și deci, întreaga ordine cosmică e valorizată etic având ca centru al ei pe Dumnezeu, Lumina și Binele veșnic.

Capitolul „Ordinea morală și Legea morală” pătrunde în orizontul principial etic al legămintelor dintre Dumnezeu și oameni ca ființe căzute, dar cu nădejdea unui Răscumpărător.

Legământul lui Dumnezeu cu Noe e o urmare a potopului care „rimează cu o înnoire radicală a întregii creații”. Pe deapsa lui Dumnezeu este „o altă expresie a iubirii Sale; ea are sens terapeutic și pedagogic. Omul, văzut ca o *sinteză a cosmosului*, împacă în sine lumea cu Dumnezeu și deci intrarea sa în arcă împreună cu toate viețuitoarele semnifică intrarea în ființa sa integrală și nerisipită în exterior. Apele, în acest caz, semnifică apele interioare care trebuie asumate pentru ca ființa sa (a omului, n.n.) să devină *uscăt* adică ființă împlinită și împăcată cu Dumnezeu. Omul care nu și le asumă și rămâne separat de adâncul ființei sale și, prin aceasta de Dumnezeu, este înghițit de aceste ape, adică de simțurile sale biologice” (p. 39).

Autorul demonstrează cu deosebită acuitate hermeneutică tensiunea intimă dintre realitățile ființei revelate scriptural și moștenirea culturală a umanității ca „încăpere”, matrice a Adevărului revelat. Citim astfel că „hrănindu-se cu «tot ceea ce mișcă și trăiește», omul care a ieșit din apele potopului, se identifică, într-un fel, cu regnul animal, adică se hrănește cu «animalele sale interioare» care semnifică

o lume de energii puternice, dar pline de violentă” (p. 40). Se recuperează în acest demers interpretativ deopotrivă referatul scripturistic al popoului cât și universul de corespondențe intime din civilizația antică. Astfel afirmația lui Aristotel că „omul este un copac cu ramurile crescute înăuntru” poate fi orientată spre o înțelegere care transcende spațialitatea și accede spre o perspectivă interioară, personalistă și mistică a istoriei.

Noțiunea de „legământ” ca primă expresie a ordinii morale deschide un nou orizont de înțelegere în sensul că implică întreaga creație. De asemenea, episodul istoric al zidirii Turnului Babel este interpretat pnevmatologic, în sensul separării prin ziduri interioare și autosuficiență de Logos, limba și limbajul pierzându-și *rostul* lor întemeietor și devenind verbiaj, zgomot, zarvă: „Limba și cuvintele, separate de Dumnezeu Cuvântul, devin instrumente de separare și manipulare” (p. 44). Această risipire a firii prin limbaj este antitipul Cincizecimii, când Duhul Sfânt dăruiește Apostolilor puterea de-a grăi în limbi, nedesființând diversitatea neamurilor, ci orientând-o și transfigurând-o în unitatea Trupului lui Hristos.

Legământul lui Dumnezeu cu Avraam se realizează prin „chemarea” acestuia din urmă. Astfel, el devine, un înaintemergător al lui Dumnezeu în istorie pregătind și prefigurând chemarea în Duhul Sfânt a întregii umanități la Dumnezeu, dar și credincioșia Fiului Omului și pelerinajul umanității spre Împărăția veșnică a Tatălui.

Avraam devine prin credința sa prototipul, „modelul și părintele tuturor oamenilor care cred în Dumnezeu” (p. 46). Ospitalitatea avraamică la stejarul Mamvri este modelul profetic al primirii lui Dumnezeu în inima oricărui om, un *sacramentum futuri* al relației nuptiale dintre Creator și făptura sa.

Remarcăm legătura dintre legământul lui Dumnezeu cu Moise și numele divin YHWH. Acest nume este o tetragramă intraductibilă, dar care a fost tradusă „Cel ce este” sau „Cel veșnic”. Acest nume „semnifică faptul că Dumnezeu este prezent permanent în creația sa” (p. 60). Există o „continuitate a Revelației și Legământului” care arată unitatea planului divin și inteligibilitatea istoriei în Hristos, începutul și sfârșitul a toate în veșnicie.

Jertfirea întâi născuților egipteni și ritualul Mielului Pascal sunt circumscrise unei taine a jertfei care începe în zorii creației și imprimă întreaga istorie a umanității, culminând cu jertfa de pe Cruce a Cuvântului lui Dumnezeu: „La întrebarea pe care Isaac a pus-o tatălui său: Unde este mielul pentru jertfă? (Gen. 22, 7), va răspunde după 1800 ani Sfântul Ioan Botezătorul numindu-l pe Mântuitorul: Mielul lui Dumnezeu (Ioan 1, 29) (p. 67).

Autorul face o analiză amplă a Decalogului și a implicațiilor morale ale fiecărei porunci asupra poporului lui Israel și asupra istoriei lumii. Este demn de remarcat faptul că orice legământ din istorie se pecetluia cu sânge, adică primea viață prin jertfă și era parte din viața celor care îl adoptau, de el depindea viața ori moartea lor. Superioritatea absolută a jertfei lui Hristos este faptul că în acest Legământ veșnic, omul cufundat în moartea Cuvântului primește în sine viața lui Dumnezeu prin harul Duhului Învierii.

În dinamica omului căzut, spațiul trebuie delimitat pentru a fi afierosit și sacralizat. Cu toate acestea, „cortul este de fapt imaginea lumii întregi în care trebuie să se manifeste imaginea lui Dumnezeu, dar umanitatea prin păcat a pierdut această dimensiune” (p. 76).

Întreaga galerie de onomatologie biblică este pusă în valoare prin filtru mistic pentru a zugrăvi planul diacronic de mântuire a lumii. Numele exprimă esența și unicitatea persoanei în gândirea

ebraică. Este ceea ce deosebește pe *cineva* de ceilalți, este semnul și prezența continuității de viață, căci mereu în Scriptură numele e însoțit de expresia „fiul lui...”, dar în același timp numele e punctul de contact dintre om și transcendentă. De aceea în momentele axiale ale istoriei, subiecții principali primesc nume noi așa cum s-a întâmplat cu Adam, Avraam, Iacov și chiar cu Chefa „verhovnicul” între ucenici.

În acest sens, totul în istorie este profetic și sugerează iconic și anticipativ înomenirea Cuvântului.

Lucrarea de față se încheie cu o anexă numită: „Aspecte ale hermeneuticii biblice, prezente în lucrarea lui Origen: Omilii la Cartea Numerii”. În această anexă este examinată teologic bogăția de sens a numerologiei biblice. Prin prisma ordinii morale, Cartea Numerii este o orânduire a poporului lui Israel după porunca dumnezeiască. Așezământul de lege este deci pecetea relației de iubire dintre Dumnezeu și poporul ales și totodată o mărturie de continuitate a prezenței lui Dumnezeu în istorie.

Cartea Părintelui Conf. Dr. Gheorghe Popa e de o actualitate vie pentru contextul teologic și cultural al zilelor noastre. Într-o societate în care ființa se transformă în valoare de consum și în care identitățile se contopesc sub presiunea în sens unic a globalizării, omul contemporan pierde echilibrul propriei conștiințe de sine. Magia vizuală (care oferă iluzii multilaterale fără o creștere spirituală pe măsură) și obsesiile trupului

(văzut ca templu care îl exclude pe Dumnezeu pentru a face loc plăcerii) sunt dublate de o acută nevoie de spiritual care de cele mai multe ori e obținut facil în surrogate de înțelepciune ori tehnici extrem(ist)-orientale ori în modurile de contopire în absolut. De aici și o epidemie de mistere de orice fel care face lumea să sufere de un sindrom de sincretism dezarticulat, în care disciplina ermetică dublează efuziunile carnale, toate sub semnul ezoteric al lui Hermes. Asistăm la nașterea unui nou gnosticism post-modern care se hrănește cu rămășițele rațiunii.

În acest haos gnoseologic, teologia este chemată la definirea și promovarea atitudinii cu adevărat creștine în care viața în Hristos este permanent hrănită de valurile de har ale Cincizecimii, în care apofatismul nu se degradează în ermetism, minunea Trupului lui Hristos nu se convertește în superstiție, iar asceza nu separă sectar pe practicanții ei de masa credincioșilor.

Cartea „Lege și iubire” vine deci să delimiteze spațiul simbolic al teologiei de spectacolul (theatron) gnostic obsedat de corespondență și de fuziune. Importanța ei pentru teologi credem că va schimba ceva și din mentalitatea intelectualului însetat de mistere, dar care nu e dispus să primească lumina ascetică și transfiguratoare a Tainei lui Dumnezeu.

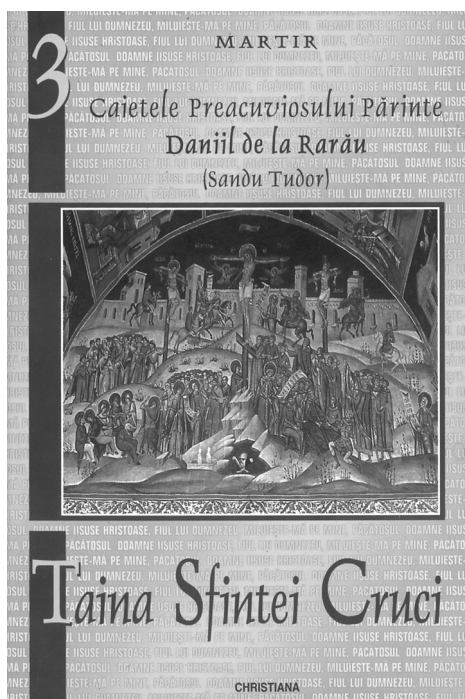
Drd. Ioan ISTRATI

Caietele Preacuviosului Părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor) 3, Taina Sfintei Cruci, Ed. Christiana, București, 2001, 221 pag.

Alexandru Teodorescu, așa cum este trecut în actele de stare civilă, și-a ales pseudonimul Sandu Tudor, atunci când s-a apucat de gagnetărie, apoi la tunderea sa

în monahism a devenit monahul Agaton, iar la îmbrăcarea schimei celei mari s-a numit Daniil. Această multitudine de nume ale sale ne aminteste de antica *Isis myrionima*

(cea cu mii de nume) la care, fiecare nume în parte, desemna o calitate a divinității, izvorâte însă toate din aceeași esență tainică. Sub numele de Sandu Tudor, Alexandru Teodorescu a inițiat săptămânalul „Floarea de foc” (1932-1936) și

cotidianul „Credința” (1933-1938) cărora le-a imprimat o orientare democrată, cu o tentă de stânga. Un polemist de mare forță, cu un caracter vulcanic, pe care și l-a păstrat nestirbit și când a devenit monah, Sandu Tudor a scris articole memorabile, în care se pronunța împotriva celor două mari calamități ale secolului XX: extremismul de stânga și extremismul de dreapta. Într-o epocă în care mulți intelectuali erau fascinați de aceste manifestări, Sandu Tudor le denunța falsitatea și caracterul lor antiuman în articole precum: *Bestialitatea modernă, Veacul ucigătorilor lui Dumnezeu, Între sobor și soviet, Lecția proceselor de la Moscova*, pentru care a și fost condamnat în 1958 de „justiția comunistă”.

Treptat, în paralel cu activitatea de ziarist, își descoperă vocația religioasă. Își găsește refugiul spiritual la Mănăstirea Antim, unde devine unul din principalii inițiatori ai asociației „Rugul Aprins” a cărei activitate a fost, din păcate, de scurtă durată, marcând decisiv viața celor care au luptat pentru ea. În anul 1948 activitatea asociației a fost interzisă de autoritățile comuniste, dar nu numai din această cauză, ci și datorită plecării lui Sandu Tudor care între timp devenise monahul Agaton la Mănăstirea Govora și de acolo stareț la Crasna. În anul 1950 este arestat pentru pretinse ilegalități făcute pe frontul de est și condamnat la 2 ani de închisoare. În 1952 este eliberat și se reîntoarce în monahism devenind ieroschimonahul Daniil, stareț de Rarău. Dar în 1958 în noaptea de 13/14 iunie este arestat din nou, de data asta definitiv. Era pedepsit delictul de a gândi altfel decât noua „ideologie” care se impunea în România, ideologia comunistă. Religia, numai prin faptul afirmării lui Dumnezeu, spunea ceva radical diferit de materialismul ateist, baza teoretică a comunismului, și de aceea trebuia combătută. Cei din asociația „Rugul aprins” au fost pedepsiți pentru credința lor creștină, pe care nu au ezitat s-o afirme. Împreună cu Teodorescu Alexandru au mai fost arestați încă 15 persoane care făceau parte din lotul „Teodorescu Alexandru și alții”. Din dosarul lui Teodorescu Alexandru aflăm că a fost arestat pentru săvârșirea infracțiunii de uneltire contra ordinii sociale; și fiindcă era considerat liderul grupului a fost condamnat „la 25 ani temniță grea și 10 ani degradare civică” și „15 ani detenție riguroasă pentru crimă”. Din păcate dosarul de penitenciar al lui Sandu Tudor nu se află la un loc cu cele aparținând celorlalți inculpați din același lot. Se știe că a murit în 1960 în închisoarea Aiud. Mărturiile supraviețuitorilor arată că și acolo el a avut o atitudine demnă.

Volumul de față, **Taina Sfintei Cruci**, face parte din seria *Caietelor Preacuviosului Părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor)* și este un al treilea volum editat la Editura Christiana, după încă două volume ce poartă titlul: Dumnezeu – Dragoste și Sfințita Rugăciune.

Caietele Preacuviosului Părinte Daniil de la Rarău sunt scrieri nepublicate de autor în timpul vieții. Cu alte cuvinte aceste „Caiete” reprezintă manuscrisele lăsate de Părintele Daniil, Preotului Nicolae M. Popescu, înainte de arestarea sa în vara anului 1958, scrieri nepregătite pentru tipar, însemnări ale sale, notații concise, cu alte cuvinte „șantierul literar” al Ieroschimonahului Daniil, starețul Sihăstriei Sf. Ioan Bogoslovul de pe muntele Rarău.

Titlurile celor trei volume și ale unor capitole nu aparțin autorului, ci editorului. Aceste intervenții ale editorului sunt avertizate folosindu-se parantezele mari.

Din păcate nu se știe dacă structura acestui volum aparține autorului sau Părintelui Nicolae M. Popescu și nici nu există vreun indiciu că intenționa să publice aceste „Caiete”.

În timpul vieții a publicat mult în periodice cum am amintit mai sus, iar cărți, doar două: *Comornicul* în 1925 și *Acatistul Sf. Dimitrie Basarabov* în 1924.

Volumul **Taina Sfintei Cruci** este structurat pe 38 de capitole; începe prin a se întreba *Ce este Crucea?* și se încheie cu *Acatistul Semnelor Sfintei Învieri*, acatist din care s-au păstrat doar două condace și două icose.

În acest volum, Ieroschimonahul Daniil dă o interpretare duhovnicească, o viziune mistică asupra semnului Sf. Cruci, abordând problematica Crucii cu totul deosebit de tradiționalul stil clasic teologic, scolastic, pentru asta recurgând adesea la simbolismul numerelor și sem-

nelor, la numeroase cugetări, dar și la comparația cu gândirea antică greacă.

Din cele patru simboluri fundamentale (cercul, centrul, crucea și pătratul) tradiția creștină a considerat crucea ca o imagine a mântuirii și a Patimilor lui Hristos; acea opoziție dintre trecut și viitor, acel conflict tragic dintre ceea ce am fost și ceea ce trebuie să fim.

Din șirul definițiilor date Sf. Cruci de către Părintele Daniil se desprinde una care reprezintă chintesența trăirii noastre duhovnicești: „Crucea este mai întâi semn al lui Hristos, apoi este simbol al Tainelor dumnezeiești, adică chipul Duhului Sfânt” (p. 5). Apoi, pentru mai buna înțelegere a importanței ei, recurge la simbolism, în acest sens analizând-o în opoziție cu un alt simbol fundamental și anume cercul, punând-o în opoziție cu acesta. În concepția Părintelui Daniil crucea e simbolul „cunoașterii harice, cunoașterii inspirate, intuitive, cercul e semnul cunoașterii discursive, de raționament” (p. 7). Crucea este un sistem de simboluri cardinale pururea deschise, pe când cercul e închis în sine însuși.

Dacă în antichitate crucea era instrumentul de tortură pe care osânditul îl purta (în spate) până la locul execuției și pe care apoi era răstignit, în creștinism crucea devine semn al bunăvoinței, bunei urări și al binecuvântării, însoțește toate tainele sacramentale începând de la botez și până în ultima clipă a noastră pe pământ, încât Părintele Daniil ajunge să identifice Crucea cu omul. Crucea pe care o purtăm în centrul ființei noastre reprezentând Mintea și Inima, cele două linii care formează crucea și face ca în fiecare din noi să existe doi oameni. Această dualitate din noi face să percepem și să cunoaștem lumea înconjurătoare prin Ratiune și simțire. Două căi care din păcate nu sunt ale Adevărului, cum ne spune Pr. Daniil, ci ale omului

mărginit, plin de slăbiciuni. Ca să vedem Adevărul, pe Dumnezeu, ne trebuie o curăție a inimii totală, pe care numai moartea o poate da. Această trecere prin moarte am câștigat-o prin venirea Domnului în trup și prin răstignirea Lui. „Prin El, moartea ne este viață” (p. 45).

Drama omului, care e însăși viața sa, este tocmai această Cruce a lui, care poate fi văzută ca parabolă prin excelență, o parabolă trăită, vie, acel echilibru dintre ceea ce este și ceea ce vrea să fie. De fapt, Crucea noastră nu se vede, ci doar faptele noastre, adică „acel câmp închis al luptei noastre, câmpul Crucii”. Aflarea Crucii, constă în „întâlnirea neprihănită” dintre chemare și ființă, dintre chip și asemănare, prin cunoașterea „Infinitei Personalități a Omului care se dăruie Mântuirii Lumii” (p. 59). În timp ce lucrăm prin faptele noastre pentru a ajunge la înălțimea Crucii, adică de a ajunge cu inima la acel punct al întâlnirii adevărilor, unde ființa individuală se întâlnește cu Ființa Universală, ea, Crucea, ne personifică. Chipul și asemănarea sau gândirea și viața nu pot exista una fără alta. Când facem semnul Crucii, spunând în Numele Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, „noi determinăm și voim să ne aflăm centrul și poarta intrării în Împărăție, cel de-al cincilea punct, locul Inimii”. Mergând pe linia simbolisticii numerologice, Părintele Daniil pomeneste de numărul 5, rar întâlnit în symbolism, influențat probabil de ceea ce antichitatea elină a întrezărit în prefigurarea profetică a filosofiei sale, prin acest număr considerat vital, numărul inimii „Kardiatis”, cum este numit de înțeleptul Pitagora. Deci Crucea este

semnul vieții și nicidecum al morții, ce ascunde înlăuntrul ei o ființă, care e însuși chipul Duhului Sfânt.

Prin această apariție, suntem beneficiarii unei restaurări de cultură și de spiritualitate deosebit de importante pentru veacul pe care îl trăim. Este de altfel începutul și premisa unei culturi și literaturi mistice care a îmbrățișat multiple medii intelectuale în perioada interbelică și până la reprimarea comunistă. Această mișcare nu a pornit dintr-un mediu teologic de școală și aceasta este poate, și explicația impactului ei sporit la nivelul intelectualului credincios.

Nădăjduim că această recuperare să contribuie la constituirea unei culturi creștine autentice și în rândul intelectualilor saturați de materialisme.

Privită integral, opera Părintelui mărturisitor Daniil Tudor este un început și o prezentă de sens a spiritualității și misticii creștine. Acatistul „Rugului Aprins”, scris de acesta, este poate una din cele mai frumoase pagini de spiritualitate românească simțită și trăită până la martiriu.

Volumul de față ne îndeamnă spre meditație asupra vieții noastre duhovnicești. Ne dă puterea de a ne duce crucea noastră mai ușor, iar moartea și jertfa Mântuitorului să fie pentru noi o reflecție asupra prezenței lui Dumnezeu în noi întru rodirea noastră spirituală.

„Totul este făurit prin Cruce, totul este o prefigurare a Crucii. Crucea este temeiul Lucrurilor, noi înșine suntem făcuți în Cruce. Crucea este taina lumii.”

Madalena TENCHIU

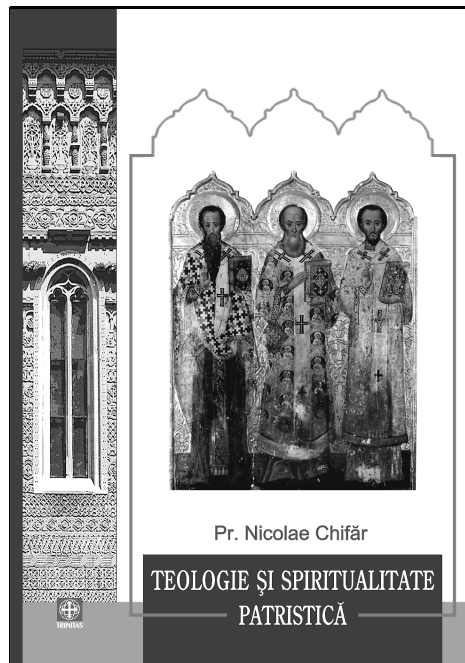
Pr. Nicolae Chifăr, **Teologie și spiritualitate patristică**, Ed. TRINITAS, Iași, 2002, 208 pag.

„În măsura în care participarea, abia vizibilă, a fiecărui om la istorie se definește doar în clipa morții, deformarea individualistă a idealului creștin e însoțită de atrofierea speranței de mântuire”. Acestea sunt câteva gânduri reunite de Henri-Irénée Marrou sub denumirea generică de „atrofiere a eschatologiei” și care ar trebui să genereze o introspecție asupra devenirii noastre ca persoane.

Sfinții Părinți ai Bisericii se dovedesc a fi, pentru creștinii dintotdeauna și de pretutindeni, depozitari ai valorilor ce înalță spre Înviere, spre înveșnicire și, prin exemplul personal, demonstrează că „atrofierea speranței de mântuire și deformarea idealului creștin” pot fi anulate istoric, iar devenirea și definirea noastră nu mai pot fi puse sub semnul întrebării. Spiritualitatea și teologia patristică, hrănită din Sfânta Scriptură și hotărârile Sinoadelor ecumenice se constituie în garanți ai sobornicității și apostoliceității Bisericii, și potenzează gândirea și trăirea teologică actuală.

Considerațiile anterioare pot fi doar unele din motivele care l-au determinat pe părintele profesor Nicolae Chifăr să readucă în atenția celor implicați în continuul demers de a trăi Istoria autentică – istoria sfântă a mântuirii, valorile spiritualității și teologiei Sfinților Părinți. Universalitatea și actualitatea teologiei patristice, pentru care autorul pledează în chiar primul capitol al lucrării, este argumentată prin reflecțiile asupra învățaturii despre Sfânta Treime, iconologie, precum și despre Înviere, Tainele Preoției și Nuntii. Mai mult, argumentarea este susținută prin sublinierea principalelor coordonate ale teologiei științifice a lui Clement

Alexandrinul, ale teologiei contemplative a Sfântului Grigorie de Nyssa a gândirii teologice a Sfinților Ambrozie al Milanului și Ioan Gură de Aur. Tema iconologiei în literatura anterioară declanșării iconoclasmului bizantin și a icono-

logiei Sfântului Ioan Damaschinul în contextul disputelor iconoclaste din secolul al VIII-lea este introdusă printr-o dezbateră asupra promovării sau nu a iconoclasmului de către Sfântul Epifanie al Salaminei.

În primul capitol al lucrării universalitatea teologiei patristice este justificată prin *universalitatea Sfintei Scripturi*, (a cărei exegeză au realizat-o Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul

Maxim Mărturisitorul, Clement Alexandrinul, Origen ș.a.) și prin legătura indisolubilă dintre scrierile patristice și Sinoadele ecumenice. În acest context este subliniată ideea validării universalității scrierilor Sfinților Părinți de către Sinoade și a fundamentării hotărârilor Sinoadelor pe baza învățaturii Sfinților Părinți, „care prin unitatea lor de credință dau unitate de credință în Biserică”.

„... Adunați-vă în cimitire citind cărțile sfinte și psalmodiind pentru martirii adormiți și pentru toți sfinții și frații voștri cei din veac adormiți întru Domnul...” este îndemnul adresat creștinilor în *Constituțiile Apostolice*; jertfa martirilor și cultul dezvoltat ulterior prin cinstirea lor devine un reper fundamental al istoriei Bisericii lui Hristos. Perioada patristică include și perioada de prigoană a creștinilor de către romani, ceea ce a dus la apariția a foarte multe scrieri în care hristologia și soteriologia capătă noi dimensiuni și valențe. De exemplu, Sfântul Ignatie Teoforul în epistola sa către Talieni combate pe cei care susțineau că Hristos a trăit și a pățimit doar în aparență, iar Sfântul Ciprian al Cartaginei afirmă că „Nu intră în împărăția cerurilor cel ce a părăsit Biserica...”. Astfel, rolul jertfei pentru Hristos și Biserică este relevat în al doilea capitol: **Sângele martirilor – sămânța creștinismului**.

Capitolul **Clement Alexandrinul – fondatorul teologiei științifice creștine** ne dezvăluie persoana eruditului teolog în ipostaza sa de „suflet care dorește să păstreze intactă fericita tradiție”. Clement Alexandrinul, cunosător al Sfintei Scripturi, al literaturii creștine de până la el, dar și al literaturii clasice și al filosofiei grecești s-a aflat într-un permanent efort de a armoniza, de a pune în concordanță filosofia cu învățătura creștină. Sunt amintite și erorile sale dogmatice, dar îi este recunoscut, în primul rând, meritul de a fi „primul savant creștin” și „fondator

al literaturii patristice ca model de proză artistică”. Sunt prezentate scrierile sale *Care bogat se va mântui?*, *Protrepticul*, *Pedagogul*, *Stromate (Covoare)*. Sunt redată în același timp elementele gândirii clementiene referitoare la: credința ca bază a cunoașterii lui Dumnezeu, căsătoria și nașterea de copii – continuarea operei creatoare a lui Dumnezeu, filosofia – pregătire intelectuală pentru cei care, prin demonstrație, dobândesc credința etc.

În al patrulea capitol este redată **învățătura despre Sfânta Treime** așa cum se desprinde ea din literatura patristică a secolului al IV-lea, secol aflat sub semnul formulării doctrinei trinitare „ca reacție la apariția ereziilor” ariene și pnevmatomahe. Sunt surprinse, alături de coordonatele teologice și cele de altă natură, ce au circumscris disputele teologice, respectiv formulările dogmatice de la Niceea, Antiohia, Constantinopol, Sardica și Aquileea și, în același timp, ni se prezintă teologia trinitară a Sf. Atanasie cel Mare, a Sf. Grigorie de Nazianz și a Sf. Grigorie de Nyssa și a Sf. Ambrozie.

Teologia contemplativă a capadocianului Sf. Grigorie de Nyssa se constituie într-o altă temă a lucrării. De altfel, încă de la începutul studiului ni se dezvăluie intenția autorului de a evidenția „personalitatea Sf. Grigorie de Nyssa (...) ca mare apărător al Ortodoxiei niceene, ca luptător împotriva ereziilor antitrinitare și promotor al hristologiei calcedoniene, ca iscusit exeget al Sfintei Scripturi și nu în ultimul rând, ca fondator al teologiei mistice în Răsărit”.

Ca o continuare firească a studiilor anterioare, într-un alt capitol, cititorului i se deschid noi perspective asupra vieții și teologiei **Sf. Ambrozie al Milanului – apărător al credinței niceene în a doua jumătate a secolului al IV-lea**. Prezentat ca deschizător de drum în problema libertății religioase a Bisericii din Apus (nu în sensul separării Bisericii de stat, ci în

sensul conlucrării „simfonice”), Sfântului Ambrozie îi sunt recunoscute și preocupările pastoral-sociale susținute.

Un loc aparte, în această lucrare, îl are **modelul preotului și teologului de-săvârșit – Sfântul Ioan Gură de Aur** care în ciuda vicisitudinilor de ordin politic a reușit să redefinească oratoria creștină și să readucă în conștiința contemporanilor importanța verticalității morale și a slujirii jertfelnice. În acest sens este evidențiată concepția Sfântului Ioan despre preoție, așa cum se desprinde ea din inegalabilul său **Tratat despre preoție** definită ca „înalță slujire a îngerilor”.

Dezbaterea propusă de autor asupra aportului Sfântului Epifanie al Salaminei la proliferarea iconoclasmului se constituie în același timp într-un pretext de readucere în conștiința cititorului a scrierilor Sfântului Epifanie, dar și într-un preambul al studiilor următoare privind iconologia. Sunt amintite pentru început lucrările *Epistola dogmatică*, *Tratat împotriva icoanelor*, *Scrisoare către împăratul Teodosie*, pentru ca apoi, prin problematizarea autenticității acestor scrieri să se reliefeze aspecte ale iconoclasmului anterior Sinodului VII ecumenic. În același timp ne este propusă o analiză a poziției Sfântului Epifanie din perspectiva celui ce vede în cultul icoanelor o posibilă revenire la idolatrie combătându-se ideea că Sfântul Epifanie ar putea fi considerat un promotor al iconoclasmului.

În capitolele următoare este prezentată iconologia creștină în **literatura patristică anterioară declanșării iconoclasmului bizantin**, dar și iconologia **Sfântului Ioan Damaschinul în contextul disputelor iconoclaste din secolul al VIII-lea**. Reperele pe care se structurează conținutul ideatic sunt într-o primă etapă de ordin cronologic, urmărind reliefarea iconologiei în Biserica primară, în secolele IV-V, VI-VII, pentru ca apoi,

justificat, să îmbrace forma **premiselor istorice și a iconologiei Sfântului Ioan Damaschinul**. Astfel, până în secolul al III-lea au existat rezerve în privința reprezentărilor iconografice motivate de dorința de desprindere totală de formele cultului idolatric, apologia acestei tendințe făcând-o Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Irineu al Lyonului, Tertulian, Clement Alexandrinul, Origen. După Edictul de la Milan (313), rezervele în privința propovăduirii Evangheliei și prin imagini s-au diminuat, unii Sfinți Părinți chiar recomandând cinstirea icoanelor: Sfântul Ioan Hrisostom, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa ș.a. Astfel, în secolele VI-VII rolurile didactic, la-treutic și estetic, recunoscute oficial la Niceea (787), își aveau deja justificare în conștiința creștinilor.

Sf. Ioan Damaschinul „ultimul teolog recunoscut unanim în toată Biserica de Răsărit” sistematizează teologia patristică de până atunci în trilogia *Izvorul cunoștinței*, expunând într-o formă concisă, fluentă învățătura creștină. Iconografia sa este fundamentată în *Cele trei tratate contra iconoclaștilor* scrise între 726-730/731, iar demersul său dogmatic este rezumat la: „Cine și ce poate fi reprezentat în icoană? / Adorare și venerare. Ce definesc aceste noțiuni? / Icoană și prototip / Întruparea lui Hristos – fundamentul teologic al iconologiei creștine / Relația dintre cuvânt și imagine, dintre predică și icoană”.

În alt capitol preoția văzută ca „vrednicie îngerească, iubire față de Dumnezeu, expresia celor mai înalte virtuți, slujire prin cuvânt, slujire a aproapei”, ne edifică asupra modului în care este concepută slujirea preoțească de către „corifeii veacului de aur al spiritualității și teologiei creștine, Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul și Ioan Gură de Aur”. Astfel, printr-o tehnică a basoreliefului este subliniată imensa

responsabilitate pe care trebuie să și-o asume conștient, total și profund slujitorii Bisericii: „Preoția se săvârșește pe pământ, dar are rânduiala celor cerești. Și pe foarte bună dreptate, că slujba aceasta n-a rânduit-o un om sau înger sau un arhanghel sau altă putere creată de Dumnezeu, ci însuși Mângâietorul (...). Pentru aceea preotul trebuie să fie atât de curat, ca și cum ar sta chiar în cer, printre puterile cele îngerești”.

O altă temă readusă în actualitate, nu întâmplător, este Taina Nuntii prin a cărei iubire sinceră, dezinteresată, spiritualizată și spiritualizantă este reafirmată cosmic iubirea lui Dumnezeu față de om. Criza instituției căsătoriei astăzi a motivat poate pledoaria, prin reevocarea învățăturilor patristice, pentru traducerea creștină în realitate a Cununii.

În ultimul capitol al lucrării, preocuparea autorului o constituie **învățătura despre Înviere la apologetii creștini**. În demersul său, autorul identifică două maniere de abordare în expunerea învățăturilor despre învierea morților:

- metoda investirii cu un sens creștin a unor elemente filosofice (calea de la rațiune la credință);

- metoda exegezei riguroase a mărturiilor scripturistice (calea de la credință la rațiune).

În acest sens sunt identificați și apologetii aparținând unei direcții sau alta, precum și scrierile lor care reflectă învățătura despre înviere: Atenagora (apologet creștin de limbă greacă, secolul II) – *Solie pentru creștini și Despre învierea morților*; Tertulian (apologet de limbă latină, secolul III) – *Despre învierea trupului*. Maniera în care este concepută prezentarea este una comparativă și analitică, corolarul studiului constând în faptul că printr-o metodă expozitivă și demonstrativă apologetii au „clădit învățătura despre învierea trupului mărturisită de Sfinții Părinți și postulatată de Biserică”.

Lucrarea părintelui Nicolae Chifăr, florilegiu patristic, devine deodată o expunere a spiritualității și teologiei primelor opt secole creștine, dar și un ghid deplin autorizat pe traseul istoric al redescoperirii izvoarelor Teologiei autentice.

Cătălin JECKEL